

МЕХАНІЗМИ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ БІЗНЕС-СТРУКТУР

©2026 МУШНИКОВА С. А., КОВАЛЬЧУК К. Ф., АБЕРНІХІНА І. Г.

УДК 336.02:005.334
JEL: G32; H20; H26; M21

Мушникова С. А., Ковальчук К. Ф., Аберніхіна І. Г. Механізми трансформаційних змін податкової системи України в умовах ризик-орієнтованого управління розвитком бізнес-структур

У статті досліджено механізми трансформаційних змін податкової системи України в умовах ризик-орієнтованого управління розвитком бізнес-структур. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю адаптації податкової системи до сучасних викликів, пов'язаних із воєнним станом, глобалізаційними процесами та євроінтеграційними трансформаціями, що суттєво впливають на функціонування підприємств і формування ризик-середовища їх діяльності. Метою статті є обґрунтування теоретико-методичних засад трансформації податкової системи України на основі ідентифікації її етапів, типів змін і механізмів реалізації, а також визначення їх впливу на розвиток бізнес-структур. Методологічну основу дослідження становлять системний, структурно-функціональний і ризик-орієнтований підходи, а також методи порівняльного аналізу, узагальнення та моделювання. У процесі дослідження здійснено періодизацію розвитку податкової системи України та розмежовано трансформаційні й інкрементальні зміни за критеріями глибини та масштабу впливу. Встановлено, що податкова система України характеризується гібридним типом трансформації, у межах якого поєднуються глибинні системні перетворення та поступові адаптивні зміни. Обґрунтовано, що податкові трансформації виступають важливим фактором формування ризик-середовища функціонування бізнес-структур, генеруючи як системні, так і локальні ризики. Зокрема, трансформаційні зміни формують стратегічні та інституційні ризики, тоді як інкрементальні – переважно операційні та фінансові. Ідентифіковано ключові механізми трансформації податкової системи, серед яких законодавчо-нормативний, інституційний, цифровий, фінансово-структурний, стимулювально-регуляторний, євроінтеграційний, антитиньовий та стратегічний. Наукова новизна полягає у формуванні інтегрованого підходу до аналізу податкових трансформацій, який поєднує періодизацію розвитку системи, класифікацію змін і ризиків, а також механізми їх реалізації. Запропоновано концептуальну модель, що відображає взаємозв'язок між податковими змінами, ризиками та розвитком бізнес-структур. Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості їх використання при формуванні податкової політики та розробленні стратегій управління ризиками підприємств.

Ключові слова: податкова система, трансформаційні зміни, інкрементальні зміни, механізми трансформації, ризик-орієнтоване управління, бізнес-структури, податкова політика.

Рис.: 1. **Табл.:** 4. **Бібл.:** 24.

Мушникова Світлана Анатоліївна – доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри управління фінансами, облікової аналітики та моніторингу бізнесу, Навчально-науковий інститут «Дніпровський металургійний інститут» Українського державного університету науки і технологій (просп. Науки, 4, Дніпро, 49005, Україна)

E-mail: svetamush@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3860-522X>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57212221544>

Ковальчук Костянтин Федорович – доктор економічних наук, професор, професор кафедри управління фінансами, облікової аналітики та моніторингу бізнесу, Навчально-науковий інститут «Дніпровський металургійний інститут» Українського державного університету науки і технологій (просп. Науки, 4, Дніпро, 49005, Україна)

E-mail: fuzzyconst@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2282-0598>

Аберніхіна Ірина Георгіївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри управління фінансами, облікової аналітики та моніторингу бізнесу, Навчально-науковий інститут «Дніпровський металургійний інститут» Українського державного університету науки і технологій (просп. Науки, 4, Дніпро, 49005, Україна)

E-mail: irina.abernihina@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0692-1276>

UDC 336.02:005.334
JEL: G32; H20; H26; M21

Mushnykova S. A., Kovalchuk K. F., Abernikhina I. H. The Mechanisms of Transformational Changes in Ukraine's Tax System under Risk-Oriented Management of Business Structure Development

The article examines the mechanisms of transformational changes in Ukraine's tax system under risk-oriented management of business structure development. The relevance of the study is determined by the need to adapt the tax system to modern challenges associated with martial law, globalization processes, and European integration transformations, which significantly affect the functioning of enterprises and the formation of a risk environment for their activities. The aim of the article is to substantiate the theoretical and methodological foundations of the transformation of Ukraine's tax system based on the identification of its stages, types of changes, and mechanisms of implementation, as well as to determine their impact on the development of business structures. The methodological basis of the study consists of systemic, structural-functional, and risk-oriented approaches, as well as methods of comparative analysis, generalization, and modeling. During the research, a periodization of the development of Ukraine's tax system was carried out, and transformational and incremental changes were

distinguished according to the criteria of depth and scale of impact. It was found that Ukraine's tax system is characterized by a hybrid type of transformation, within which deep systemic transformations are combined with gradual adaptive changes. It was substantiated that tax transformations act as an important factor in shaping the risk environment for the operation of business structures, generating both systemic and local risks. In particular, transformational changes form strategic and institutional risks, while incremental ones are mainly operational and financial. Key mechanisms of tax system transformation were identified, among which are legislative and regulatory, institutional, digital, fiscal-structural, incentive-regulatory, European integration, anti-shadow, and strategic mechanisms. The scientific novelty lies in the formation of an integrated approach to the analysis of tax transformations, which combines the periodization of system development, the classification of changes and risks, as well as the mechanisms for their implementation. A conceptual model is proposed that reflects the interrelationship between tax changes, risks, and the development of business structures. The practical significance of the obtained results lies in the possibility of their use in the formation of tax policy and the development of enterprise risk management strategies.

Keywords: tax system, transformational changes, incremental changes, transformation mechanisms, risk-oriented management, business structures, tax policy.
Fig.: 1. **Tabl.:** 4. **Bibl.:** 24.

Mushnykova Svitlana A. – D. Sc. (Economics), Professor, Head of the Department of Financial Management, Accounting Analytics and Business Monitoring, Educational and Scientific Institute "Dnipro Metallurgical Institute" of the Ukrainian State University of Science and Technology (4 Nauky Ave., Dnipro, 49005, Ukraine)

E-mail: svetamush@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3860-522X>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57212221544>

Kovalchuk Konstantin F. – D. Sc. (Economics), Professor, Professor of the Department of Financial Management, Accounting Analytics and Business Monitoring, Educational and Scientific Institute "Dnipro Metallurgical Institute" of the Ukrainian State University of Science and Technology (4 Nauky Ave., Dnipro, 49005, Ukraine)

E-mail: fuzzyconst@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2282-0598>

Abernikhina Iryna H. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Financial Management, Accounting Analytics and Business Monitoring, Educational and Scientific Institute "Dnipro Metallurgical Institute" of the Ukrainian State University of Science and Technology (4 Nauky Ave., Dnipro, 49005, Ukraine)

E-mail: irina.abernihina@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0692-1276>

Розвиток економіки України характеризується глибокими трансформаційними процесами, що охоплюють усі ключові сфери функціонування держави, у тому числі податкову систему. В умовах воєнних викликів, глобалізації та євроінтеграції податкова система перестає виконувати виключно фіскальну функцію та перетворюється на складний інструмент регулювання економічних процесів, забезпечення фінансової стійкості держави та стимулювання розвитку бізнес-структур.

Актуальність дослідження викликана необхідністю переосмислення ролі податкової системи в умовах постійно зростаючої невизначеності та ризиків, що супроводжують діяльність суб'єктів господарювання. Податкові зміни напряму впливають на формування ризик-середовища, в якому функціонують підприємства. Вони визначають рівень їх фінансової стабільності, адаптивності та конкурентоспроможності. У рамках цього певного значення набуває ризик-орієнтований підхід до управління розвитком бізнес-структур, який передбачає врахування податкових змін як одного з ключових факторів впливу.

Аналіз наукових публікацій засвідчує, що проблема трансформації податкової системи України досліджується досить активно, однак переважно фрагментарно, через окремі аспекти податкової політики, модернізації адміністрування, воєнної

адаптації або місцевого оподаткування. Сучасні наукові дослідження характеризують податкову систему не тільки як джерело формування доходів бюджету, а, переважно, як інструмент економічного регулювання з метою підтримки окремих секторів економіки, адаптації до надзвичайних викликів і забезпечення фінансової стійкості держави. Водночас, значно менше уваги приділено науковому обґрунтуванню механізмів трансформаційних змін податкової системи саме в контексті ризик-орієнтованого управління розвитком бізнес-структур.

У працях, присвячених трансформації податкової системи України, простежується кілька основних дослідницьких ліній. Насамперед, це роботи, у яких податкова трансформація аналізується як інструмент підтримки розвитку окремих сфер економіки. Зокрема, Л. Барабаш розглядає трансформацію податкової системи через призму сприяння розвитку аграрного виробництва [1]. Перевагою такого підходу є висвітлення стимулювального потенціалу податкової системи та її ролі в підтримці секторної динаміки. Разом із тим галузева спрямованість цього дослідження дещо звужує аналітичне поле. Це пов'язано з тим, що податкова трансформація в дослідженні розглядається як засіб підтримки певної галузі, а не як складний багаторівневий механізм, що здійснює

вплив на архітектуру ризиків бізнесу в більш широкому економічному сенсі.

Певний науковий інтерес представляють праці, в яких акцент зроблено на модернізації податкової системи в умовах надзвичайних викликів і загроз. У роботі Губанова В. Є., Ущенка П. Г., Денисенка Ю. М. модернізація податкової системи України інтерпретується як відповідь на кризові умови, що потребують оновлення інструментів адміністрування, фіскальної стабілізації та адаптації до нових економічних реалій [2]. Вагомим здобутком дослідження є спроба розглядати модернізацію системно, у взаємозв'язку з викликами зовнішнього та внутрішнього середовища. Проте навіть за такого підходу основна увага зосереджується переважно на змінах макrorівня та державній податковій політиці. Своєю чергою, механізм перенесення цих змін у площину ризиків і управлінських рішень бізнес-структур залишається недостатньо розкритим.

Значна кількість публікацій присвячена трансформації податкової системи в умовах воєнного стану. У працях Греца В. Я. [3], О. Біленко та С. Савченко [5], а також А. Halaburda, S. Shevchenko [8] податкова система аналізується як адаптивний інструмент функціонування держави в умовах війни. Автори справедливо наголошують на необхідності оперативної модифікації податкових режимів, запровадження тимчасових пільг, спрощення процедур адміністрування та підтримки бізнесу. Але в більшості з них воєнна трансформація описується переважно як набір антикризових заходів. І відсутнє, зокрема, критичне розмежування глибинних трансформаційних змін і поточних інкрементальних коригувань. Це є певним методичним обмеженням, оскільки не всі зміни, спричинені війною, мають однакову глибину, тривалість і системний ефект для бізнесу.

Окремо є сенс виділити дослідження, присвячені реформуванню місцевого оподаткування. У роботі Бачо Р. Й., Пойда-Носик Н. Н. і Потокі Г. Ф. увагу зосереджено на перспективних напрямках реформування системи місцевого оподаткування України [4]. Ця наукова праця є важливою для розуміння децентралізованого виміру податкової трансформації, оскільки демонструє, що зміни у сфері податків відбуваються не лише на загальнодержавному, а й на локальному рівні. Проте фокус на місцевому оподаткуванні знову ж таки не дає змоги повною мірою простежити, як саме такі трансформації інтегруються в єдину систему ризик-орієнтованого управління розвитком бізнес-структур. Дослідження обґрунтовано розкриває територіальний аспект, але не виводить його на рівень ризик-орієнтованого управління.

Публікації Чинчик А. А., Голубка С. М. [6], а також Коровій В. В. [7] зосереджені на пріоритетах податкової політики в умовах модернізації національної економіки та глобалізації. Це важливо для дослідження євроінтеграційного та стратегічного механізмів трансформації. Водночас ці праці мають переважно загальнотеоретичний характер, тому залишають відкритим питання конкретизації впливу таких податкових змін на ризики бізнесу.

Узагальнюючи зміст проаналізованих публікацій, доцільно підкреслити, що більшість авторів розглядають податкову трансформацію переважно через одну з таких позицій: модернізація податкової системи, адаптація до війни, вдосконалення податкової політики, децентралізація або стимулювання економічного розвитку [1–8]. Це свідчить про те, що наукові дослідження сформували достатню основу для розуміння окремих механізмів трансформації, але поки що не забезпечили їх цілісної інтеграції в межах єдиної аналітичної моделі. Особливо помітним є недостатнє напрацювання щодо питань трансформаційних змін податкової системи, в яких розкривався б безпосередній вплив на ризикове середовище бізнес-структур.

Попри значну кількість наукових досліджень, присвячених реформуванню податкової системи України, більшість із них зосереджені на окремих аспектах – фіскальній ефективності, адмініструванні податків або впливі податкової політики на інвестиційну діяльність. Недостатньо дослідженим залишається комплексний підхід до аналізу трансформацій податкової системи з урахуванням їх глибини, характеру та впливу на ризикове середовище бізнесу. Зокрема, потребує подальшого обґрунтування розмежування трансформаційних та інкрементальних змін, їх взаємозв'язку із системними та локальними ризиками, а також ролі механізмів трансформації у формуванні ризик-орієнтованої моделі розвитку підприємств.

Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методичних засад трансформації податкової системи України на основі ідентифікації її етапів, типів змін і механізмів реалізації, а також визначення їх впливу на формування ризикового середовища та розвиток бізнес-структур.

Методика дослідження трансформацій податкової системи України ґрунтується на поєднанні системного, структурно-функціонального та ризик-орієнтованого підходів, що дозволяє комплексно оцінити як еволюцію податкової системи, так і її вплив на розвиток бізнес-структур. Дослідження реалізовано у вигляді послідовної багаторівневої процедури, яка передбачає логічно взаємопов'язані етапи аналізу.

На *першому етапі* здійснено ідентифікацію та періодизацію трансформаційних змін податкової системи України. Для цього використано методи історико-економічного аналізу й узагальнення, що дозволило виокремити ключові етапи розвитку системи оподаткування, починаючи з її становлення після здобуття незалежності до сучасного етапу воєнної трансформації. Результатом цього етапу стало формування базової періодизаційної моделі трансформацій.

Другий етап дослідження передбачав розмежування трансформаційних та інкрементальних змін податкової системи. На основі порівняльного аналізу було визначено критерії їх диференціації, зокрема глибину змін, масштаб впливу та характер впливу на функціонування системи. Це дозволило виявити гібридний характер трансформацій податкової системи України.

На *третьому етапі* проведено оцінку впливу податкових змін на формування ризикового середовища бізнес-структур. Застосування класифікації ризиків за їх типами (стратегічні, фінансові, операційні, інституційні) та масштабом впливу (системні та локальні) забезпечило можливість встановлення взаємозв'язку між типами податкових змін і характером ризиків, що виникають у діяльності підприємств.

Четвертий етап дослідження полягав в ідентифікації та систематизації механізмів трансформації податкової системи. На основі структурно-функціонального аналізу було виокремлено законодавчо-нормативний, інституційний, цифровий, фіскально-структурний, стимулювально-регуляторний, євроінтеграційний, антитіньовий та стратегічний механізми. Додатково здійснено їх групування за трьома вимірами трансформації – структурним, функціональним і стратегічним.

На *п'ятому етапі* застосовано метод узагальнення отриманих результатів у вигляді концептуальної схеми, що відображає взаємозв'язок між податковими змінами, ризиками та механізмами їх реалізації. Побудована модель дозволяє інтегрувати результати дослідження в єдину логічну систему та обґрунтувати вплив податкових трансформацій на формування ризик-орієнтованого середовища розвитку бізнес-структур.

Запропонована методика дослідження забезпечила комплексний підхід до аналізу трансформацій податкової системи України, дозволяючи поєднати її еволюційний розвиток, функціональні характеристики та вплив на ризикове середовище бізнесу.

В умовах зростаючої невизначеності та євроінтеграційних процесів трансформацію податкової

системи України доцільно розглядати не тільки як елемент фіскальної політики, а й як фактор формування ризикового середовища функціонування бізнес-структур. Податкові зміни безпосередньо впливають на рівень фінансових, операційних та інституційних ризиків підприємств, визначаючи їх адаптивність, стійкість і можливості розвитку. У цьому контексті особливого значення набуває ризик-орієнтований підхід до управління розвитком бізнесу, який передбачає врахування податкових трансформацій як ключового фактора ризиків і можливостей.

Податкова система України пройшла складний і багатоетапний шлях трансформації від радянської фіскальної моделі до сучасної ринкової системи, орієнтованої на євроінтеграцію. Цей процес охоплював зміни як у законодавчій базі, так і в інституційній архітектурі, управлінських практиках і технологічному забезпеченні. Трансформаційні зміни не відбувалися одночасно та рівномірно – вони реалізовувалися через різні механізми, кожен із яких відповідав за окремий вимір перетворень. Основні етапи трансформацій податкової системи представлені в *табл. 1*.

Проведена періодизація трансформації податкової системи України (див. *табл. 1*) дозволяє простежити динаміку її розвитку, оцінити глибину змін, що відбулися. Тому доцільно розмежувати трансформаційні та інкрементальні зміни, що відбувалися в межах податкової політики.

Трансформаційні зміни передбачають якісну перебудову податкової системи, що супроводжується зміною її архітектури, принципів функціонування та логіки взаємодії між державою та платниками податків.

До таких змін в Україні можна віднести прийняття Податкового кодексу України, яке забезпечило кодифікацію податкового законодавства та створення єдиної нормативної бази, а також цифрову трансформацію податкового адміністрування, що суттєво змінила механізми контролю та взаємодії з платниками.

Але значна частина реформ у податковій сфері мала інкрементальний характер (передбачала поступове вдосконалення окремих елементів системи без зміни її фундаментальної логіки). Такі зміни проявлялися в коригуванні податкових ставок, розширенні або звуженні податкових пільг, уточненні процедур адміністрування та частковому реформуванні окремих податків. Хоча вони відігравали важливу роль у підвищенні ефективності функціонування системи, їх вплив залишався обмеженим у контексті системних перетворень.

Етапи трансформації податкової системи України

Період	Назва етапу	Характеристика трансформації	Зміни, що відбувались
1991–2000	Становлення системи	Формування податкової системи незалежної України, перехід від адміністративно-командної до ринкової моделі оподаткування	Запровадження основних податків; створення податкових органів; формування законодавчої бази
2010–2011	Кодифікація податкової системи	Перехід від фрагментарного законодавства до єдиного нормативного регулювання	Прийняття Податкового кодексу; уніфікація податкових норм; спрощення структури системи
2012–2016	Реформа ЄСВ і спрощеної системи	Зміна механізмів взаємодії держави з бізнесом, особливо малим і середнім	Запровадження єдиного соціального внеску; реформування єдиного податку; оптимізація податкового навантаження
2017–2021	Цифрова трансформація	Перехід до електронного адміністрування та автоматизації податкових процесів	Електронне адміністрування ПДВ; електронний кабінет платника; автоматичне відшкодування ПДВ
2022–дотепер	Воєнна трансформація	Адаптація податкової системи до умов війни та економічної нестабільності	Податкові пільги; спрощені режими; антикризові інструменти підтримки бізнесу

Джерело: систематизовано авторами на основі [1–8].

Як наслідок, податкова система України на сучасному етапі поєднує елементи як трансформаційних, так і інкрементальних змін, що зумовлює її гібридний характер. З одного боку, впроваджено сучасні інструменти адміністрування, цифрові рішення та окремі інституційні реформи. З іншого – зберігаються системні проблеми, зокрема складність і суперечливість нормативно-правової бази, переважання фіскальної функції над регуляторною, нестабільність податкового законодавства.

Таким чином, можна стверджувати, що повної трансформації податкової системи України наразі не відбулося. Вона перебуває на етапі незавершеної трансформації, де окремі проривні зміни поєднуються з поступовими вдосконаленнями.

Розмежування трансформаційних та інкрементальних змін дозволяє оцінити якісні характеристики реформ податкової системи України та систематизувати їх у динамічному розрізі. Кожен етап розвитку податкової системи характеризується різною глибиною змін, масштабом впливу та результативністю. Це потребує узагальнення в структурованому вигляді. Тому, з метою комплексного відображення еволюції податкової системи, доцільно поєднати періодизаційний підхід із оцінкою характеру змін. Це дасть можливість простежити

часову послідовність реформ і визначити їх трансформаційну сутність. Об'єднаний підхід дозволить виявити, на яких етапах відбувалися системні перетворення, а на яких – лише часткове вдосконалення окремих елементів податкового механізму.

Окрім вищезазначеного, розмежування трансформаційних та інкрементальних змін податкової системи є значущим з позиції ризик-орієнтованого управління. Трансформаційні зміни, які супроводжуються глибинною перебудовою системи оподаткування, формують високий рівень стратегічної невизначеності та можуть генерувати системні ризики для бізнесу. Інкрементальні зміни, що полягають у поступовому коригуванні окремих параметрів податкової системи, здебільшого впливають на операційний рівень ризиків і характеризуються більш передбачуваним впливом.

Узагальнення зазначених аспектів представлено в *табл. 2*, де систематизовано ключові етапи розвитку податкової системи України з урахуванням типу змін, масштабу впливу та досягнутих результатів.

З урахуванням класифікації ризиків, запропонованої в дослідженні [9], доцільно доповнити аналіз впливу податкових змін їх розмежуванням на системні та локальні. Такий підхід дозволяє врахувати не лише характер ризиків, а й масштаб

Періодизація та характеристика трансформаційних та інкрементальних змін податкової системи України

Період	Етап трансформації	Тип змін	Масштаб впливу		Результат
			Системний	Вся система	
1991–2000	Становлення системи	Трансформаційні	Системний	Вся система	Формування архітектури податкової системи
2010–2011	Кодифікація (Податковий кодекс)	Трансформаційні	Системний	Вся система	Зміна нормативної логіки функціонування
2012–2016	Реформа ЄСВ і спрощеної системи	Інкрементальні	Частковий	Окремі сегменти (бізнес)	Покращення умов ведення бізнесу
2017–2021	Цифрова трансформація	Трансформаційні	Системний	Вся система	Підвищення прозорості та контролюваності
2022–дотепер	Воєнна трансформація	Змішані	Комбінований	Вся система + бізнес	Стабілізація економіки в умовах війни

Джерело: авторське узагальнення.

їх впливу на діяльність бізнес-структур. Системні ризики охоплюють всю економічну систему або значну частину суб'єктів господарювання та формуються під впливом глибоких трансформацій податкової політики. Натомість локальні ризики мають обмежений характер і стосуються окремих підприємств, галузей або сегментів ринку, виникаючи переважно внаслідок інкрементальних змін. У цьому контексті трансформаційні зміни податкової системи, як правило, генерують системні ризики (табл. 3), тоді як інкрементальні – локальні, що обумовлює необхідність диференційованого підходу до управління ними. Змішані зміни, характерні для сучасного етапу, поєднують обидва типи ризиків, що ускладнює процес управління та підвищує вимоги до гнучкості бізнес-структур.

Запропонований підхід дозволяє інтегрувати податкові трансформації в систему ризик-орієнто-

ваного управління розвитком бізнесу, що має суттєве значення в умовах нестабільного економічного середовища.

Встановлений факт диференційованого впливу на ризикове середовище функціонування бізнес-структур трансформаційних та інкрементальних змін податкової системи України свідчить про те, що податкові трансформації, окрім інструмента фіскального регулювання, виступають значущим фактором формування умов господарської діяльності та безпосередньо впливають на стійкість і розвиток підприємств.

Виявлені закономірності впливу не можуть бути повною мірою пояснені без урахування механізмів, через які ці зміни реалізуються. Механізми трансформації визначають інструментарій, способи впливу та інституційні умови, у межах

Таблиця 3

Вплив податкових змін на ризики бізнес-структур з урахуванням їх масштабу

Тип податкових змін	Тип ризиків	Масштаб ризиків	Рівень впливу	Характер впливу	Приклад
Трансформаційні	Стратегічні, інституційні, фінансові	Системні	Високий	Змінюють правила функціонування економіки	Податковий кодекс, цифровізація
Інкрементальні	Операційні, фінансові	Локальні	Середній	Впливають на окремі бізнес-процеси	Зміна ставок, пільг
Змішані	Комбіновані	Системні + локальні	Варіативний	Поєднання коротко- та довгострокового впливу	Воєнна податкова політика

Джерело: узагальнено авторами на основі [1–9] і табл. 1, табл. 2 цього дослідження.

яких формуються як трансформаційні, так і інкрементальні зміни, а також пов'язані з ними ризики.

У цьому контексті доцільно перейти до дослідження їх причинно-функціональної основи, тобто механізмів, що забезпечують реалізацію податкових реформ. Це дозволить ідентифікувати ключові інструменти трансформації, зрозуміти їх роль у формуванні ризикового середовища розвитку бізнес-структур. Серед основних механізмів доцільно виокремити законодавчо-нормативний, інституційний, цифровий, фіскально-структурний, стимулювально-регуляторний, євроінтеграційний, антитіньовий та стратегічний механізми.

Законодавчо-нормативний механізм. Фундаментом будь-якої трансформації податкової системи є зміна правових основ. В Україні цей механізм проявився найбільш виразно у прийнятті Податкового кодексу України у 2010 році [10], який замінив десятки розрізнених законів єдиним кодифікованим документом. До цього правове поле характеризувалось фрагментарністю, суперечливістю норм і численними прогалинами, якими активно користувались для мінімізації податкового навантаження.

Прийняття кодексу мало на меті спростити структуру оподаткування, забезпечити більш справедливий принцип розподілу податкового тягаря та скоротити можливості для ухилення. Паралельно відбувалось посилення кримінальної відповідальності за порушення податкового законодавства. Законодавчий механізм продовжує діяти і досі – зокрема, через Національну стратегію доходів до 2030 року, що стала юридичним підґрунтям для нового етапу реформ [11; 12].

Інституційний механізм. Трансформація інститутів стала не менш важливою складовою реформ, ніж зміна законів. Реорганізація органів фіскального контролю відбувалася неодноразово [13–17]: ліквідація Державної податкової адміністрації, створення Державної фіскальної служби, а згодом – розділення її на окремі структури: Державну податкову службу та Державну митну службу. Кожна реорганізація мала на меті підвищення ефективності адміністрування та зменшення корупційних ризиків.

У рамках інституційного механізму також запроваджувався ризикоорієнтований підхід до податкових перевірок, що дозволило сконцентрувати контрольні зусилля на платниках із найвищим ризиком порушень, а не витратити ресурси на суцільні перевірки. Підвищення кваліфікації працівників податкових органів стало важливою складовою цього механізму, оскільки ефективність інституцій визначається не лише структурою, а й компетенціями людей.

Цифровий механізм. Цифрова трансформація стала одним із найбільш відчутних і системних механізмів змін у податковій сфері. Запровадження електронного адміністрування ПДВ кардинально змінило логіку відшкодування цього податку: автоматизований контроль реєстрації податкових накладних суттєво обмежив можливості для зловживань, які раніше коштували бюджету мільярди гривень щорічно.

Запуск електронного кабінету платника [18] зробив взаємодію бізнесу та громадян із податковою службою значно зручнішою та прозорішою. Запровадження інформаційно-аналітичних систем у національному масштабі та автоматизація процесів оподаткування дозволили не лише скоротити адміністративні витрати, а й зменшити корупційний потенціал системи – адже чим менше живого контакту між інспектором і платником, тим менше можливостей для неформальних домовленостей.

Фіскально-структурний механізм. Зміна самої архітектури податкової системи – складу, структури та ставок податків – становить сутність фіскально-структурного механізму. В Україні цей механізм проявився у реформуванні системи спрощеного оподаткування для малого бізнесу [19], запровадженні єдиного соціального внеску [20] замість чотирьох окремих соціальних зборів, а також поступовому зниженні ставок окремих податків із метою детінізації.

Розширення податкової бази за рахунок збільшення частки доходів, що підлягають оподаткуванню, та скорочення пільг і звільнень стало важливим напрямом реформ. Цей механізм є особливо значущим у контексті воєнного часу, коли постає необхідність балансувати між фіскальними потребами держави та збереженням економічної активності.

Стимулювально-регуляторний механізм. Податкова система виконує не лише фіскальну, а й регуляторну функцію – через неї держава може стимулювати або стримувати певні форми економічної поведінки. Стимулювально-регуляторний механізм спрямований на поступовий перехід від суто фіскальної до регуляторної функції оподаткування. У практичному вимірі це означало запровадження податкових стимулів для інвестицій, науково-технічних розробок і виробничої діяльності.

Реформи в цьому напрямі ставили за мету стимулювання споживчого попиту, заохочення заощаджень населення та ефективного розподілу інвестицій. Попри декларовані цілі, регуляторна функція податків в Україні залишається менш розвиненою порівняно з країнами ЄС, що є одним із завдань Національної стратегії доходів до 2030 року [11; 12].

Євроінтеграційний механізм. Зовнішній вектор реформ – прагнення до членства в Європейському Союзі – став потужним структурним стимулом для трансформації. Євроінтеграційний механізм передбачає адаптацію українського податкового законодавства до стандартів ЄС, що включає гармонізацію ставок ПДВ і акцизів, удосконалення правил трансфертного ціноутворення, впровадження міжнародних стандартів обміну податковою інформацією.

Цей механізм діє через зовнішні зобов'язання: умови Угоди про асоціацію з ЄС [21], вимоги МВФ щодо фіскальної дисципліни [22], рекомендації ОЕСР [23] у сфері боротьби з ухиленням від оподаткування. Отримання Україною статусу кандидата в члени ЄС у 2022 році суттєво посилило цей механізм, перетворивши його з бажаного напрямку на обов'язкову умову подальшої інтеграції.

Антитіньовий механізм. Значна частка тіньової економіки є однією з найсерйозніших структурних проблем України. Антитіньовий механізм трансформації спрямований на детінізацію фінансових потоків та виведення бізнесу з «тіні» через поєднання стимулів і санкцій. З одного боку, запроваджувались стимули для легалізації бізнесу та доходів – спрощені режими оподаткування, амністії капіталів. З іншого – посилювалась відповідальність за ухилення від сплати податків [24].

Окремим елементом цього механізму стали інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення податкової культури населення та формування суспільного запиту на чесне виконання податкових зобов'язань [24]. Цифровізація стала потужним підсилювачем антитіньового механізму – автоматизований контроль операцій суттєво ускладнив традиційні схеми ухилення від оподаткування.

Механізм стратегічного планування. Від реактивних точкових змін до системного стратегічного планування – це важливий якісний зсув у логіці реформування. Механізм стратегічного планування набув інституційного оформлення з прийняттям Національної стратегії доходів до 2030 року наприкінці 2023 року [12]. Цей документ став першою спробою задати комплексну дорожню карту реформування податкової та митної систем на середньострокову перспективу.

Стратегія визначає перелік заходів, необхідних для вдосконалення адміністрування, забезпечення фіскальних потреб країни в повоєнний період і виконання зобов'язань у рамках євроінтеграції. Ключова мета – формування передбачуваної та фіскально-нейтральної системи, яка враховує вимоги інтеграції України у світову економіку. Це принципово відрізняє поточний етап від попередніх – вперше реформи підпорядковані єдиній довгостроковій логіці.

Розглянуті механізми трансформаційних змін діяли не ізольовано, а у взаємодії та взаємному підсиленні. Цифровізація підсилювала антитіньовий механізм. Євроінтеграція задавала вектор законодавчим змінам. Інституційні реорганізації створювали умови для ефективнішого застосування нових правових норм. Механізм стратегічного планування покликаний об'єднати всі ці напрями в єдину системну логіку.

Повоєнне відновлення та євроінтеграція створюють унікальну можливість для завершення повної трансформації податкової системи України, тобто перетворення її на реальний інструмент сталого розвитку країни.

Усі ці механізми можна згрупувати у три виміри трансформації (табл. 4).

Таблиця 4

Трансформаційні зміни податкової системи України

Вимір	Механізми
Структурний	Законодавчий, інституційний, фіскально-структурний
Функціональний	Цифровий, антитіньовий, стимулювально-регуляторний
Стратегічний	Євроінтеграційний, стратегічного планування

Джерело: авторське групування.

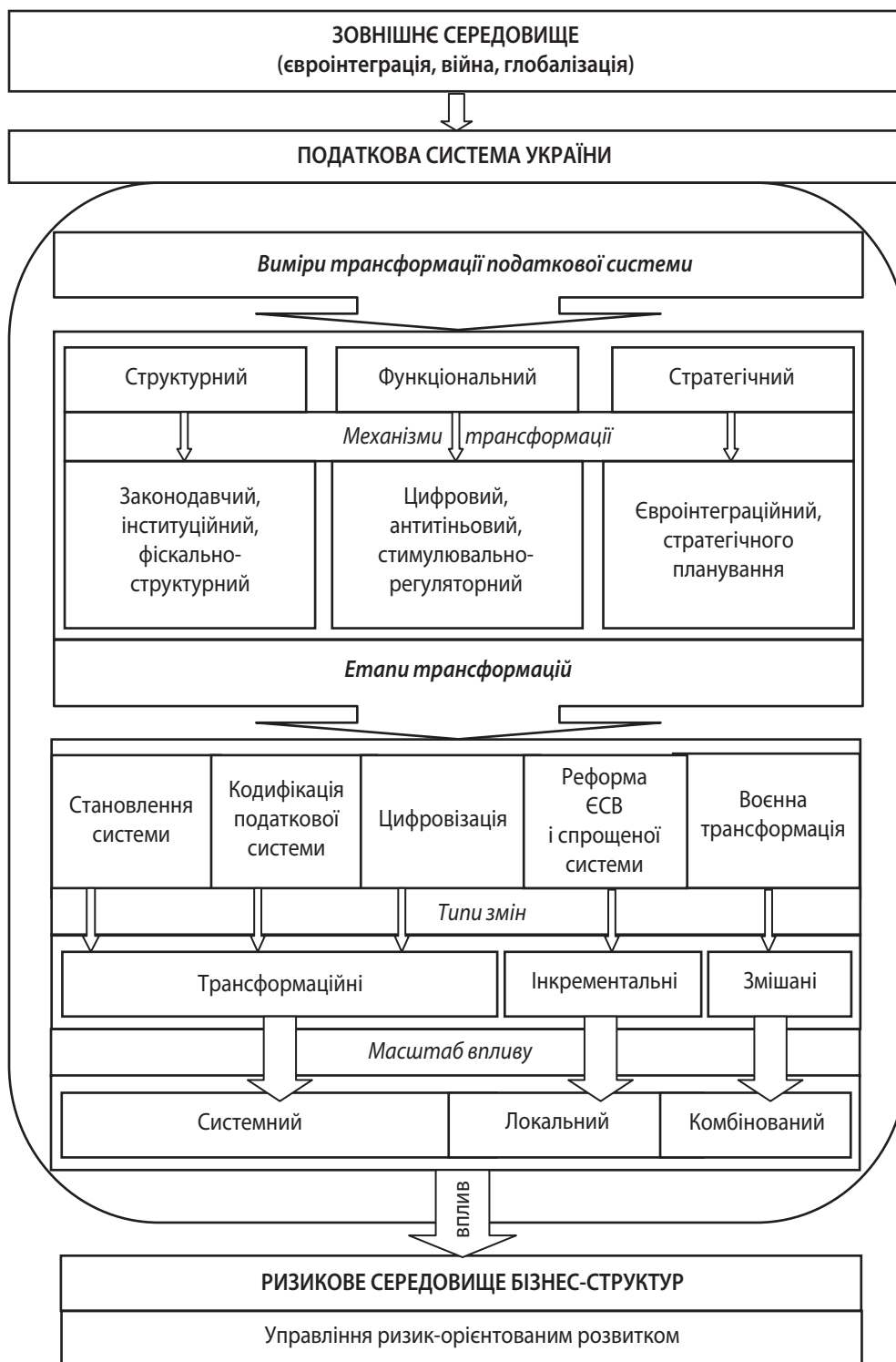
Узагальнення механізмів трансформаційних змін податкової системи України та їх групування за структурним, функціональним і стратегічним вимірами (див. табл. 4) дозволяє перейти від описового аналізу до їх системного представлення. Зокрема, взаємодія зазначених механізмів формує складну багаторівневу модель впливу на ризикове середовище функціонування бізнес-структур.

Враховуючи, що трансформаційні та інкрементальні зміни податкової системи генерують як системні, так і локальні ризики, доцільно узагальнити їх взаємозв'язок із механізмами трансформації у вигляді концептуальної моделі. Такий підхід дозволяє відобразити не лише структурну логіку реформ, а й їх вплив на формування ризик-орієнтованого середовища розвитку бізнесу.

Системне представлення зазначених взаємозв'язків наведено на рис. 1.

Представлена на рис. 1 модель відображає логіку взаємодії податкових змін через відповідні механізми трансформації, що генерують різні типи ризиків – стратегічні, фінансові, операційні, інституційні та мають як системний, так і локальний характер.

У результаті формується ризик-орієнтована модель розвитку бізнесу, в межах якої підприємства змушені адаптувати свої стратегії та управлінські рішення до змін у податковому середовищі.

Рис. 1. Концептуальна схема впливу на ризикове середовище бізнес-структур механізмів трансформації податкової системи України

Джерело: авторська розробка.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження підтвердило, що трансформація податкової системи України має складний, багаторівневий і незавершений характер. Вона поєднує глибинні трансформаційні та поступові інкрементальні зміни, формуючи гібридну модель розвитку. Запропоноване розмежування

цих змін за критеріями глибини та масштабу впливу дозволило чіткіше ідентифікувати сучасний стан податкової системи як такий, що перебуває на етапі незавершеної трансформації.

Встановлено, що податкові зміни є важливим чинником формування ризик-середовища функціонування бізнес-структур. Трансформаційні зміни

переважно генерують стратегічні та інституційні ризики системного характеру. Водночас інкрементальні зміни впливають на операційний рівень і мають локалізований вплив. Їх взаємодія формує цілісну систему ризик-орієнтованого середовища розвитку бізнесу.

Перспективи подальших досліджень доцільно пов'язати з поглибленням ризик-орієнтованого підходу до аналізу податкової політики. Особливої уваги потребує розроблення інструментарію кількісної оцінки впливу податкових змін на розвиток бізнес-структур. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Barabash L. Transformation of the tax system of Ukraine in order to facilitate the development of agricultural production. *Ukrainian Black Sea Region Agrarian Science*. 2021. Vol. 25. No. 2. P. 36–44. DOI: [https://doi.org/10.31521/2313-092X/2021-2\(110\)-5](https://doi.org/10.31521/2313-092X/2021-2(110)-5)
2. Губанов В. Є., Ущенко П. Г., Денисенко Ю. М. Модернізація податкової системи України в умовах надзвичайних викликів і загроз. *Актуальні проблеми економіки*. 2023. № 12. Т. 2. С. 144–156. DOI: <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2023-2-270-144-156>
3. Греца В. Я. Модифікація податкової системи в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2023. Вип. 78. Ч. 2. С. 24–31. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.3>
4. Бачо Р. Й., Пойда-Носик Н. Н., Потокі Г. Ф. Перспективні напрямки реформування системи місцевого оподаткування України. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 30. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-30-4>
5. Біленко О. В., Савченко С. О. Трансформація механізму податкової політики в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 46. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-19>
6. Чинчик А. А., Голубка С. М. Актуальні пріоритети податкової політики в умовах модернізації національної економіки. *Економічний вісник [Дніпровської політехніки]*. 2019. № 3. С. 33–41. DOI: <https://doi.org/10.33271/ev/67.033>
7. Коровій В. В. Податкова політика країни в умовах глобалізації економіки *Проблеми економіки*. 2019. № 4. С. 179–185. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2019-4-179-185>
8. Halaburda A., Shevchenko S. Tax policy under martial law. *University Economic Bulletin*. 2022. No. 54. P. 123–130. DOI: <https://doi.org/10.31470/2306-546x-2022-54-123-130>
9. Аберніхіна І. Г. Класифікація ризиків як основа управлінських рішень у бізнес-структурах про-

мислового сектору. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*. 2025. № 20.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.16740570>

10. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI (у ред. 01.01.2026 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
11. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Національної стратегії доходів до 2030 року» від 27 грудня 2023 р. № 1218-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/1218-2023-p#Text>
12. Національна стратегія доходів до 2030 року. *mof.gov.ua*. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf
13. Наказ Державної податкової адміністрації України «Про реорганізацію державних податкових інспекцій у 2010 році» від 19.02.2010 р. № 97. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0097225-10#Text>
14. Дроговоз Ю., Дубровський В. Інституційні проблеми української податкової системи та шляхи їх вирішення. Аналітична розробка. Київ, 2015. URL: https://rpr.org.ua/uploads/files/source/Policy_Tax_Reform_RPR.pdf
15. Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Державної податкової служби України та Державної митної служби України» від 18 грудня 2018 р. № 1200. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1200-2018-p#Text>
16. Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Державної фіскальної служби» від 21 травня 2014 р. № 160. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-2014-p#Text>
17. Реформа ДФС. *Міністерство фінансів України*. URL: <https://mof.gov.ua/uk/reform-of-the-sfs-customs>
18. Електронний кабінет. Державна податкова служба України. *gov.ua*. URL: <https://cabinet.tax.gov.ua>
19. Добрунік Т. П. Спрощена система оподаткування: фіскальна значимість та пріоритети розвитку. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 60. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-10>
20. Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 8 липня 2010 р. № 2464-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text>
21. ASSOCIATION AGREEMENT between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part. *kmu.gov.ua*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/ASSOCIATION%20AGREEMENT.pdf>
22. Meeting of the OECD Council at Ministerial Level Paris. 7–8 June 2023. UKRAINE COUNTRY PROGRAMME. *OECD*. URL: <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/about/programmes/grc/grc-eurasia/Ukraine-Country-Programme.pdf>
23. BEPS. *Міністерство фінансів України*. URL: <https://mof.gov.ua/uk/beps-440>
24. Організаційно-економічний механізм протидії тіншовій економіці та корупції: монографія / А. В. Лісовий, К. П. Проскура, С. В. Кирпа та ін. ; за заг. ред. А. В. Лісового. Ірпінь, 2024. 246 с.

REFERENCES

- Abernikhina I. H. (2025). Klasyfikatsiia ryzykiv yak osnova upravlynskykh rishen u biznes-strukturakh promyslovoho sektoru [Classification of risks as a basis for management decisions in business structures of the industrial sector]. *Zdobutky ekonomiky: perspektyvy ta innovatsii*, 20. <https://doi.org/10.5281/zenodo.16740570>
- Bacho R. Y., Poida-Nosyk N. N. & Potoki H. F. (2021). Perspektyvni napriamky reformuvannya systemy mistsevoho opodatkovannya Ukrainy [Perspective directions of reforming the system of local taxation of Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 30. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-30-4>
- Barabash L. (2021). Transformation of the tax system of Ukraine in order to facilitate the development of agricultural production. *Ukrainian Black Sea Region Agrarian Science*, 2(25), 36–44. [https://doi.org/10.31521/2313-092X/2021-2\(110\)-5](https://doi.org/10.31521/2313-092X/2021-2(110)-5)
- Bilenko O. V. & Savchenko S. O. (2022). Transformatsiia mekhanizmu podatkovoi polityky v umovakh voiennoho stanu [Transformation of the tax policy mechanism under martial law]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 46. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-19>
- Chynchuk A. A. & Holubka S. M. (2019). Aktualni priorytety podatkovoi polityky v umovakh modernizatsii natsionalnoi ekonomiky [Current priorities of tax policy in the conditions of modernization of the national economy]. *Ekonomichnyi visnyk [Dniprovskoi politekhniki]*, 3, 33–41. <https://doi.org/10.33271/ev/67.033>
- Derzhavna podatкова sluzhba Ukrainy. gov.ua. Elektronnyi kabinet [Electronic cabinet]. <https://cabinet.tax.gov.ua>
- Dobrunik T. P. (2024). Sproshchena systema opodatkovannya: fiskalna znachymist ta priorytety rozvytku [Simplified taxation system: fiscal significance and development priorities]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 60. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-10>
- Drohovoz Yu. & Dubrovskiy V. (2015). *Instytutsiini problemy ukrainskoi podatkovoi systemy ta shliakhy yikh vyrishennia. Analytychna rozrobka* [Institutional problems of the Ukrainian tax system and ways to solve them. Analytical development]. Kyiv. https://rpr.org.ua/uploads/files/source/Policy_Tax_Reform_RPR.pdf
- Halaburda A. & Shevchenko S. (2022). Tax policy under martial law. *University Economic Bulletin*, 54, 123–130. <https://doi.org/10.31470/2306-546x-2022-54-123-130>
- Hretska V. Ya. (2023). Modyfikatsiia podatkovoi systemy v umovakh voiennoho stanu [Modification of the tax system under martial law]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya «Pravo»*, 78, 24–31. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.3>
- Hubanov V. Ye., Ushchenko P. H. & Denysenko Yu. M. (2023). Modernizatsiia podatkovoi systemy ukrainy v umovakh nadzvychainykh vyklykiv i zahroz [Modernization of the tax system of Ukraine in conditions of extraordinary challenges and threats]. *Aktualni problemy ekonomiky*, 12(2), 144–156. <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2023-2-270-144-156>
- kmu.gov.ua. ASSOCIATION AGREEMENT between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part. <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/ASSOCIATION%20AGREEMENT.pdf>
- Korovii V. V. (2019). Podatkova polityka krainy v umovakh hlobalizatsii ekonomiky [Tax policy of the country in the conditions of economic globalization]. *Problemy ekonomiky*, 4, 179–185. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2019-4-179-185>
- Lisovyi A. V., Proskura K. P., Kyrpa S. V. & ta in. (2024). *Orhanizatsiino-ekonomichniy mekhanizm protydiv tynovii ekonomitsi ta koruptsii* [Organizational and economic mechanism of counteraction to the shadow economy and corruption]. Irpin.
- Ministerstvo finansiv Ukrainy. BEPS. <https://mof.gov.ua/uk/beps-440>
- Ministerstvo finansiv Ukrainy. *Reforma DFS* [Reform of the SFS]. <https://mof.gov.ua/uk/reform-of-the-sfs-customs>
- mof.gov.ua. (2023). *Natsionalna stratehiia dokhodiv do 2030 roku* [National Revenue Strategy until 2030]. https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf
- Nakaz Derzhavnoi podatkovoi administratsii Ukrainy «Pro reorhanizatsiiu derzhavnykh podatkovykh inspektsii u 2010 rotsi» vid 19.02.2010 r. № 97 [Order of the State Tax Administration of Ukraine 'On reorganization of state tax inspections in 2010' dated 19.02.2010 No. 97] (2010, February 19). <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0097225-10#Text>
- OECD. (2023, June 8). Meeting of the OECD Council at Ministerial Level Paris. 7–8 June 2023. *UKRAINE COUNTRY PROGRAMME*. <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/about/programmes/grc/grc-eurasia/Ukraine-Country-Programme.pdf>
- Podatkovyi kodeks Ukrainy vid 2 hrudnia 2010 r. № 2755-VI (u red. 01.01.2026 r.) (2026, January 1). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
- Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro utvorennia Derzhavnoi fiskalnoi sluzhby» vid 21 travnia 2014 r. № 160 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine 'On formation of the State Fiscal Service' dated May 21, 2014 No. 160] (2014, May 21). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-2014-p#Text>
- Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro utvorennia Derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy ta Derzhavnoi mytnoi sluzhby Ukrainy» vid 18 hrudnia 2018 r. № 1200 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine 'On formation of the State Tax Service of Ukraine and the State Customs Service of Ukraine' dated December 18, 2018 No. 1200] (2018, December 18). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1200-2018-p#Text>

Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro skhvalennia Natsionalnoi stratehii dokhodiv do 2030 roku» vid 27 hrudnia 2023 r. № 1218-r [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine 'On approval of the National Revenue Strategy until 2030' dated December 27, 2023 No. 1218-p] (2023, December 27). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/1218-2023-r#Text>

Zakon Ukrainy «Pro zbir ta oblik yedynoho vnesku na zahalnooboviazkove derzhavne sotsialne strakhuvan-

nia» vid 8 lypnia 2010 r. № 2464-VI [Law of Ukraine 'On the collection and accounting of the single contribution for compulsory state social insurance' dated July 8, 2010 No. 2464-VI] (2010, July 8). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text>

Стаття надійшла до редакції / Received: 02.02.2026

Статтю прийнято до публікації / Accepted: 16.02.2026

Оприлюднено / Published: 31.03.2026